

Olli Seuri

Olli Seuri, FM, YTM
Viestinnän, median ja teatterin
yksikkö, Tampereen yliopisto

KEKKONEN VALLANKÄYTTÄJÄNÄ JA VALLANKÄYTÖN VÄLINEENÄ

Urho Kekkosen historiakuva *Helsingin Sanomien* 1960-lukuviittauksissa

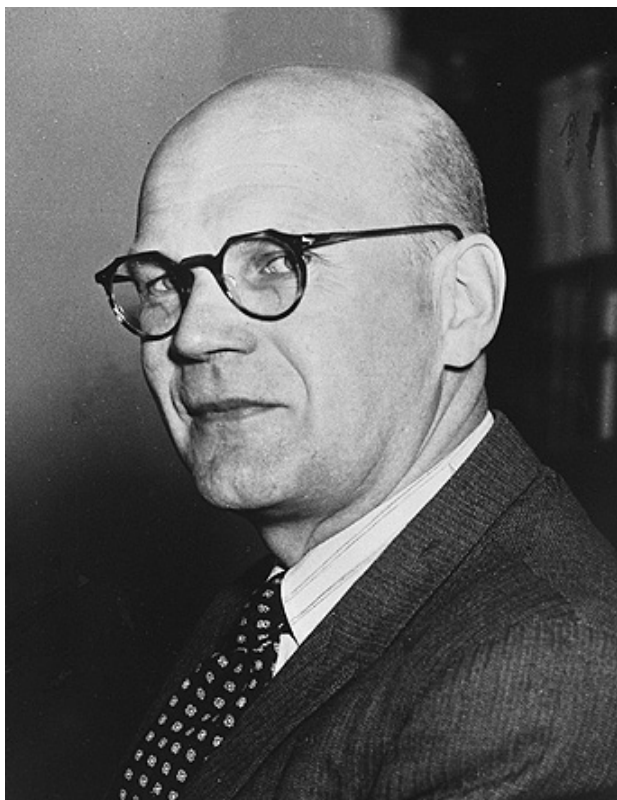
VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Suomalaisessa julkisessa historiakulttuurissa elää monta Urho Kekkosta: on Raija Orasen romaanien naistenmies, Matti Hagelbergin sarjakuvien myyttinen supersankari, Rosa Liksomien näivististen maalausten seuramies ja monta muuta rakastettavaa, vihattavaa, naurettavaa, arookasta tai surullista hahmoa. Nuo Kekkosekset kohtaavat julkisella näyttämöllä, muun muassa sanomalehden sivuilla. Tässä artikkelissa selvitetään, millainen on Helsingin Sanomien Urho Kekkosesta luoma historiakuva, kun huomio on ainoastaan 1960-lukua koskevilla historiaviittauksissa. Samalla pohditaan historian käyttöä sanomalehdessä. Kymmenistä historiaviittauksista muodostuva kuva kertoo Helsingin Sanomien painotuksista mutta myös laajemmin 2000-luvun suomalaisesta historiakulttuurista ja Kekkosen merkityksestä siinä.

Johdanto

Historiankirjoitus tuntee Urho Kekkosen elämäntarinasta monta erilaista vaihetta, joten painotuserot historiateoksissa ja elämäkerroissa olisivat itsessään jo mielenkiintoinen tutkimusaihe – puhumattakaan kansalaisten Kekkosekäsityksistä ja Urho Kekkosen paikasta suomalaisessa historiatietoisuudessa. Kekkonen on suomalaisille läheinen merkkihenkilö, josta monella on henkilökohtaisia tarinoita tai muistoja (Torsti 2012, 104–105).

Urho Kekkosen elämänselämä oli monipuolinen. Kekkonen toimi nuorena sisällissodassa valkoisten teloituskompaniassa, siirtyi jatkosodassa rauhanoppositioon, oli oikeusministerinä valvomassa sotasyllisyysoikeudenkäyntejä ja toimi presidenttinä neljällä vuosikymmenellä. Presidenttivuosia on tulkittu esimerkiksi täpärän ensimmäisen kauden, yöpakkasten ja noottikriisin, YYA-yhteyksien, poikkeuslain, Ety-kokouksen ja viimeisten vuosien sairastelun kautta. Lisäksi Kekkonen muistetaan ainakin intohimoisena urheilumiehenä, aktiivisena kirjoittajana ja saunadiplomaattina.

Suomalaisessa julkisessa historiakulttuurissa elää monta Urho Kekkonen.
 Kuva: © Dutch National Archives, Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Urho_Kekkonen_1961.jpg.

Edellä esitetyn kaltaiset esitykset ovat aina valintoja. Menneisyyttä koskevat julkiset esitykset tai esiin nostetut ”faktat” ja ”tapahtumat” sisältävät vain pienen osan niiden potentiaalisesti rajattomasta kontekstista (Faber 1978, 44). Historian esittäminen on historian käyttöä ja menneisyyden merkitysten julkista määrittelyä, johon liittyy myös poliittinen ulottuvuus (Nyyssönen 1999, 41). Historian esityksillä saatetaan esimerkiksi ”oikeuttaa, opettaa tai velvoittaa” (Hentilä 2001, 27–28).

Media on yksi tärkeä foorumi, jolla käydään julkista kamppailua Kekkonen perinnöstä. Joukkotiedotusvälineillä on valtaa siihen, kuinka kansalaiset hahmottavat ympäröivää maailmaa – kuinka he ymmärtävät itseään ja menneisyyttään, esimerkiksi sitä, mitä on olla suomalainen. Sanoma- ja aikakauslehtien sekä sähköisten välineiden toimittajat poimivat tärkeimmät henkilöt, tapahtumat ja ilmiöt ja pohtivat niiden kestäviä merkityksiä. (Kitch 1999, 121–122.) Näin media osallistuu historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin (Kalela 2000) tai julkiseen määrittelyyn yhteiskunnalle tärkeästä menneisyydestä ja historiaa koskevista käsityksistä. Joukkotiedotusvälineet, kuten televisio, ovat Koivusen mukaan (2003, 60–64) historiakoneita (engl. *history machine*), joiden erilaiset esitykset sisältävät historiaa useilla eri tasoilla.

2000-luvulla länsimaissa on puhuttu historia- ja muistibuumista, joka on näkynyt sekä mediatutkimuksessa että populaarikulttuurissa (ks. Lehtisalo 2011a). Suomessa historian käyttöä ja esittämistä on tutkittu etenkin television ja elokuvan näkökulmista (ks. esim. Pajala 2012; Kurvinen 2011; Lehtisalo 2011b; Kuusi 2008; Pajala 2006). Yksi esimerkki buumista suomalaisessa printtimediassa on iltapäivälehtien historialiitteet, joissa niissäkin on käsitelty kattavasti Urho Kekkonen elämää. *IS Historia* julkaisi jopa Sylvi Kekkonen -erikoisliitteen vuonna 2014. Amerikkalaisten aikakauslehtien erikoisnume-

roita tutkinut Kitch (2006) huomauttaa, että erikoisnumeroissa sekoittuvat journalismin kaupalliset ja kulttuuriset toiminnot. Ajatus pätee laajemminkin journalismiin, jonka on kyettävä puhuttelemaan lukijoitaan myös kuluttajina (ks. Töyry 2005, 335).

Tässä artikkelissa pohditaan Urho Kekkosen julkista historiakuva sel-laisena, kuin se sanomalehdessä näyttäytyy. Monen Kekkosen dilemmaa ja historian käyttöä lähestytään tarkastelemalla *Helsingin Sanomissa* vuosina 2008 ja 2013 julkaistuja juttuja, joissa mainitaan 1960-luku. Noiden 1960-lukuviittausten yhteydessä Kekkonen mainitaan 48 jutussa.¹ Kuusikymmenluku on mielenkiintoinen ikkuna Kekkosen elämään, sillä se oli yksi hänen uransa merkittävistä vuosikymmenistä: Vuonna 1961 Kekkonen selvitti noottikriisin, minkä ansiosta hänet valittiin Honka-liiton kaataneena toiselle presidenttikaudelle vuonna 1962. Seuraavissa presidentinvaaleissa vuonna 1968 Kekkosen takana oli jo laaja maalaisliiton ja vasemmiston kansanrintama. Vanhan ylioppilastalon radikaalitkin vetosivat ”toveri Kekkoseen”.

1960-luku on valikoitunut artikkelin näkökulmaksi kolmesta syystä: Ensinnäkin se on tutkijalle itselleen läheisin. Artikkelissa on hyödynnetty olemassa olevaa tutkijan omaa väitöskirja-aineistoa.² Toisekseen 1960-luku oli Kekkosen elämänpolulla merkittävä. Kolmanneksi 1960-luku on kiistelty mutta kattavasti tutkittu vuosikymmen, joten se sopii hyvin mediatutkimuksen aineistoksi ja tutkimuskohteeksi. 1960-luku on nykyhetken näkökulmasta mielenkiintoinen vuosikymmen, sillä se on joillekin edelleen elossa oleville sukupolville tarpeeksi lähellä muistettavaksi, mutta toisaalta nuoremmille sukupolville tarpeeksi kaukana tarkasteltavaksi kriittisen etäisyyden takaa.

Artikkelin tutkimuskysymyksenä on: millainen on *Helsingin Sanomien* Urho Kekkosesta luoma historiakuva, kun huomio on ainoastaan 1960-lukua koskevissa historiaviittauksissa? Aineistorajaus auttaa pohtimaan, miten historiallisen merkkihenkilön eri puolet tulevat esiin rajatussa otoksessa. Olennaista on, miten Kekkoseen ja hänen uransa eri vaiheisiin viitataan ja mitä näiden viittausten kautta kerrotaan. Tutkimuskysymyksen ohella artikkelissa käsitellään sekundaarisena tutkimusongelmana sanomalehden Kekkos-viittausten poliittista käyttöä. Kyse ei ole historian käyttämisestä ”väärin” tai ”oikein” vaan siitä, millaisia muotoja historian käyttö sanomalehdessä saa. Tutkimuksen tulokset kertovat osaltaan Kekkosen paikasta 2000-luvun suomalaisessa historiakulttuurissa ja sanomalehden ja toimittajien roolista historiamerkitysten tuottajana.

Sanomalehden tuottama historiakuva ja sen poliittisuus

Journalismia on kutsuttu tärkeäksi – jopa tärkeimmäksi – tekijäksi, joka tuo historiaa koskevan tiedon osaksi kansalaisten arkea (ks. esim. Edy 1999; Kitch 1999). Se on määritelmästä riippuen joko muistitekni- sen rekisteröinnin instituutio (Zelizer 2008, 85) tai yksi kansanomaisen historian laji (Kalela 2001). Kalelan (ks. kuvio Kalela 2001, 20) mukaan historian julkiset esitykset ja kansanomaisen historia ovat koko ajan vuorovaikutuksessa. Historiaa koskevat käsitykset ovat alati liikkeessä, kun esimerkiksi historiantutkimukset, elämäkerrat, tv-dokumentit, journalistiset jutut ja kansalaisten omat muistemat kohtaavat.

Sanomalehti on yksi historiaa koskevien merkitysten tuottaja ja historiaa koskevan keskustelun foorumi. Sen voi sanoa tuottavan *historiakuvia*. Historiakuva perustuu käsitykselle siitä, mitkä menneisyyden tapahtumat ja ilmiöt

1 1960-lukua koskevia historiaviittauksia on aineistossa yhteensä 3 789. Näistä 48 viittausten yhteydessä mainitaan myös Urho Kekkonen. Jokainen juttu on eritelty tilastoon omaksi ”juttutyypikseen”, jolloin esimerkiksi kuvateksti on erillään pääjutusta tai kainalojutuista. Näin yksi juttukokonaisuus saattaa useine kuvineen ja kainaloineen näyttäytyä useampana viittauksena, jos niissä on erikseen mainittu 1960-luku. Viittausten määrä indikoi näin juttujen määrää, eivätkä ne osoita Kekkos- tai 1960-lukuviittausten kumulatiivista määrää.

2 Tuleva väitöskirjani *Historian journalistinen esittäminen. 1960-luku Helsingin Sanomissa 2008 ja 2013* käsittelee juuri 1960-lukua. Tämän artikkelin aineisto on osa väitöskirjan tutkimusaineistoa. Lisäksi Suomen ja yleisen historian pro gradu -tutkielmani 1960-luvun aseistakieltäytymisestä ilmestyi vuonna 2008. *Moraalijonglörismiä vakaumuksella* löytyy Tampereen yliopiston kirjaston sivuilta osoitteesta <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu03381.pdf>>.

on katsottu aikakaudelle merkityksellisiksi. Historiakuva on ”kokonaiskäsitys siitä, millainen joku mennyt ajanjakso oli” (Miettunen 2009, 11) – se ei siis ole sama kuin menneisyys tai edes historia vaan ”menneisyydestä tehtyjen kertomusten valikoitujen piirteiden avulla luotu kuva menneisyydestä ja sen nykyhetkestä” (emt.). Historiakuvat eivät synny tai rakennu sattumalta, vaan niitä muokkaavat useat aktiiviset toimijat, joilla kaikilla on omat motiivinsa. Historiakuvan kannalta ei lopulta ole merkittävää ”vain se, mitä menneisyydessä on oikeasti tapahtunut vaan myös se, mitä uskotaan tapahtuneen” (emt.). Julkisilla historiakuville on merkitystä. Esimerkiksi Ahonen (2000) on havainnut kaupallisen historiakulttuurin – johon sanomalehdet voi laskea – muokkaavan nuorten historiakuvia.

Historiakuviin liittyy myös poliittisuus. Ei ole yhdentekevää, millaista historiakuva Urho Kekkosesta, hänen elämästään tai toiminnastaan presidenttinä luodaan. Menneisyyttä koskevat käsitykset ohjaavat politiikan ja yhteiskunnallisen toiminnan oletettuja realiteetteja, odotuksia ja pelkoja. Lisäksi historiankirjoituksessa on aina osittain kyse ”nykyisyyden politiikan heijastamisesta menneisyyteen” (Watt 1991, 16–18). Historia onkin ”väistämättä poliittista” (Fulbrook 2002, 75). Kirjailija George Orwellin (2008, 37) sanoin: ”kuka hallitsee menneisyyttä, hallitsee tulevaisuutta; kuka hallitsee nykyisyyttä, hallitsee menneisyyttä”. Historia voi auttaa selviämään monimutkaisessa maailmassa, mutta samaan aikaan historian esittämiseen liittyy monia vaaroja yksipuolisuudesta väärentelyyn ja epäonnistuneisiin vertauksiin (MacMillan 2010, xiii, 168).

Sanomalehden tuottama historiakuva rakentuu päivä päivältä lehden eri osastoissa historiaa luotaavista jutuista ja historiaviittauksista. Historiakuva on dynaaminen ja muuttuva, monikerroksinen ja elävä. Se syntyy, elää ja muuttuu – menneisyyden ja nykyisyyden väliset yhteydet katkeavat ja muodostavat uusia yhteyksiä – tietoisesti ja tiedostamatta. Siksi unohtaminen on yksi olennainen osa historiakuva. Tarinoiden kertominen tai historiaan viittaaminen vaatii aina valintaa ja pois jättämistä. Sturkenin (1997, 7–8) mukaan ”kaikki kulttuurinen muisti ja kaikki historia on synnytetty kontekstissa, jossa menneisyyden yksityiskohdat, äännet ja käsitykset unohdetaan”. Valinnan ja unohtamisen logiikkaa voi lähestyä empiirisesti vain tutkimalla sitä, mitä muistetaan tai historiasta kirjoitetaan. *Helsingin Sanomien* Kekkosta koskeva historiakuva muodostuu otsikoiden, ingressien, kuvien ja juttujen historiaviittauksista.

Artikkelin aineisto ja menetelmät

Artikkelin aineistona on *Helsingin Sanomien* (HS) vuosikerrat 2008 ja 2013. HS on Pohjoismaiden suurin päivälehti, joten se sopii hyvin tutkimuskohteeksi sekä kokonsa että yhteiskunnallisen merkittävyytensä vuoksi. Se toimii yhteiskunnallisena vaikuttajana ja suomalaisen julkisuuden rakentajana. Vuosi 2008 oli eräänlainen 1960-luvun muisteluvuosi, jona etenkin vuoden 1968 tapahtumat nousivat HS:ssa esiin (ks. esim. Miettunen 2009, 169–171). Vuosi 2013 toimii muisteluvuoden vertailuvuotena tuoden aineistoon leveyttä ja syvyyttä. 1960-lukuviittauksia on vuoden 2008 HS:ssa enemmän kuin vuoden 2013 lehdissä. Aineiston kerääminen kahdesta vuosikerrasta tasoittaa tätä eroa.³

Tutkimusta varten on käyty läpi vuosien 2008 ja 2013 kaikki HS:n 711 numeroa. Vuonna 2008 ilmestyi 357 lehteä, ja vuonna 2013 lehtiä oli 354.⁴ Huomio

3 Aineistoa käsitellään tutkimuksessa yhtenä kokonaisuutena tietoisena joistakin aineistoa koskevista eroista. HS siirtyi esimerkiksi tiistaina 8. tammikuuta vuonna 2013 tabloidikokoon. Uudesta koosta ja muista uudistuksista huolimatta päätoimittaja Mikael Pentikäinen lupasi lukijoille, että HS jatkaa lehden perinteisiin vahvuuksiin eli edistyskäsityksen ja rohkeaan uudistamiseen nojaamista. (HS 6.1.2014.) HS:ssa tabloidiuudistuksen aiheuttamat muutokset sisältöön olivat pieniä. Muutosta ja sen vaikutusta sisältöön tutkinut Reunanen (2013) arvioi HS:n muuttuneen ”hieman ajattomampaan, henkilöivämpään ja viihteellisempään suuntaan”. Tässä artikkelissa ei vertailla *broadsheetin* ja *tabloidin* eroja. Myös tabloidisaatiota koskeva keskustelu jää artikkelin ulkopuolelle.

4 Vuonna 2008 HS ei ilmestynyt kaikkiaan yhdeksänä päivänä pyhäpäivien vuoksi, kun taas vuonna 2013 lehdetömiä päiviä oli 11. Vuosi 2008 oli karkausvuosi, minkä vuoksi mahdollisia lehden ilmestymispäiviä oli 365:n sijaan 366. Lehdet on käyty läpi joko fyysisinä, painettuina lehtinä tai mikrofilmitä. Jokainen tutkimuksessa esiin tuleva viittaus on tarkistettu erikseen HS:n digitaalisesta arkistosta tai arkiston näköislehdistä. Joissain tapauksissa digiarkiston otsikko on toinen kuin painetun lehden.

on ainoastaan historiaviittauksissa, joissa mainitaan sekä 1960-luku tai jokin tuon vuosikymmenen vuosi sekä Kekkonen nimi joko kokonaisuudessaan tai ainoastaan sukunimenä. Tarkka rajausta mahdollistaa tutkimusongelman tarkastelun valitusta näkökulmasta. Keskittyminen yhteen vuosikymmeneen tarjoaa yhden vastauksen kysymykseen Kekkonen eri puolista.

Aineiston historiaviittaukset ovat niin HS:n otsikoissa, ingresseissä, kuvateksteissä kuin varsinaisissa leipäteksteissäkin. Huomio on journalistisissa teksteissä⁵, ei esimerkiksi kuva-aineistossa. Se ei tarkoita, etteikö visuaalinen historian esittäminen olisi merkityksellistä. Valinta kuitenkin korostaa sitä, että visuaalista historia-aineistoa tulisi lähestyä teksteistä poikkeavalla tavalla. Valokuvan voi ymmärtää esimerkiksi visuaalisena muistijälkenä (ks. Koskinen 2014), kun tässä artikkelissa tekstit ymmärretään journalistisiksi historiaesityksiksi.

Aineiston käsittelyn pohjana on ollut kaikkien HS:n 1960-lukuviittausten *sisällön erittely* (ks. Pietilä 1973; Reunanen 2003; Herkman 2005; Seuri 2014). Sisällön erittely on ”joukko menettelytapoja, joita käyttäen dokumenttien sisällöstä voidaan tehdä havaintoja ja kerätä tietoja tieteellisiä pelisääntöjä noudattaen” (Pietilä 1973, 4). Se toimii tietojen keruun, järjestelyn ja käsittelyn pohjana. Erittelyn määrällinen tarkastelutapa antaa selkänöjan tämän artikkelin aineiston laadulliselle tarkastelulle. 1960-lukua, Kekkonesta koskevia juttuja ja historiaviittauksia lähestytään historian tutkimukselle ominaisen lähdekritiikin keinoin. *Lähdekritiikki* on usein intuitiivisena näyttäytyvä historian tutkimuksen metodi, jota tutkija harvoin kirjoittaa auki. Metodina sitä voisi kutsua *kontekstoivaksi lähiluvuksi*.

Historiallisen metodin ytimessä on lähteiden kriittinen tarkastelu ja vertailu. Se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tutkija arvioi, mitkä HS:n jutuista ylipäänsä ovat tutkittavan ilmiön kannalta tärkeitä ja millaisiin yhteyksiin ne liittyvät. Mediaa hyödyntäessään tutkijan tulee ymmärtää myös tiedotusvälineen konteksti(t), käytännössä sen sidonnaisuudet, kytkökset valtioon sekä taloudelliset, poliittiset ja ideologiset taustat (Clerc 2012, 78–80, 84–85). Tässä artikkelissa noudatetaan samankaltaista lähestymistapaa kuin Miettunen (2009, 37–38) on omassa väitöskirjassaan hyödyntänyt. Miettunen korostaa, että historiakuvan tutkiminen vaatii erityistä käsittelytapaa: tutkimuksen päätelmien ymmärrettäväksi tekeminen vaatii usein referointia ja johtolauseita. Lukijan on pystyttävä erottamaan, milloin kyse on lähteen tekemästä tulkinnasta, milloin tutkijan näkemyksestä.

Historiaa tai historiakuvia koskevassa tutkimuksessa on oleellista määrittää tutkimuksen kontekstit, ne ”todellisuuden osat” tai ”olosuhteet”, joiden puitteissa tutkimuskohdetta tarkastellaan. Tässä artikkelissa käsitellään HS:n Kekkonesta koskevan historiakuvan rakentumista rajatusti jutuissa, joissa viitataan 1960-lukuun. Niitä tarkastellaan journalistisina historiaesityksinä ja suomalaisen historiakulttuurin osana. Aineiston viittauksista muodostuva Urho Kekkonen historiakuva toimii esimerkkinä keskustelussa monesta Kekkosesta suomalaisessa historiatietoisuudessa ja historiakulttuurissa. Esitys on jaettu kolmeen analyysilukuun, joissa käsitellään Kekkonesta journalistisena huomion herättäjänä, historiallisena vallankäyttäjänä ja Suomen kylmän sodan symbolina. Samalla tehdään huomioita journalismista historian esittäjänä ja historiapolitiikan näyttämönä. Lopuksi pohditaan, miten HS:n Kekkos-viittaukset ilmentävät laajemmin suomalaista historiakulttuuria.

5 Tässä artikkelissa ei ole problematisoitu journalismin käsitettä, vaan sen katsotaan kattavan koko tutkimusaineiston eli sanomalehden journalistisesti syntyneen ja julkaistun materiaalin. Journalismia on tosiasiapohjaisten esitysten kokoaminen, muokkaus ja esittäminen joukkotiedotusvälineiden avulla. (Hemánus 1990, 14.) Huomio on *Helsingin Sanomien* historiakuvassa, jolloin olennaista on, että kaikki artikkelissa huomioitut jutut (ml. mielipidekirjoitukset) ovat käyneet läpi toimitusprosessin. Sisällön erittelyssä ei ole tutkimustehtävän puitteissa eritelty eri tekstilajeja tai juttutyyppejä, mutta aineiston erilaiset osat on pyritty tuomaan esiin raportoinnin ohessa.

Kekkonen huomion herättäjänä

Urho Kekkonen merkitys suomalaisessa historiakulttuurissa näkyy jo aineiston otsikkotasolla. Kekkonen on 1960-lukuviittauksia sisältävien juttujen ykkösnimi. Aineiston otsikoissa Kekkonen mainitaan 11 kertaa vuoden 2008 lehdissä ja viisi kertaa vuoden 2013 lehdissä. Lisäksi Kekkonen nimi on kolmen jutun alaotsikossa, vaikka näiden juttujen pääotsikkoon Kekkosta ei ole nostettu. Muihin aineistossa usein esiintyviin nimiin – kuten John F. Kennedy, Nelson Mandela tai Martin Luther King – verrattuna Kekkonen on suosituin henkilö. Kotimaisia vertailukohtia Kekkoselle on mahdotonta löytää. Esimerkiksi 1960-luvun sosiaalipolitiikka -klassikkoteoksen julkaissut Pekka Kuusi mainitaan vain kaksi kertaa otsikoissa (HS 1.9.2013; HS 22.12.2013) ja presidentti J. K. Paasikivi ainoastaan kerran (HS 8.4.2008).

Kekkonen nimen käytölle otsikoissa on erilaisia syitä, mutta ilmeisimmät niistä ovat Kekkonen presidenttiajan merkitys ja sen huomioarvo suomalaisessa historiakulttuurissa. Kekkonen paikka suomalaisessa historiakulttuurissa on niin vahva, että hänen nimellään voidaan ”myydä” juttuja lukijalle siinä, missä Kekkonen nimellä myydään olutta tai kirjoja. Kekkonen on nostettu esimerkiksi HS:ssa ooppera-aiheisen tietokilpailun voittajista kertovan jutun otsikkoon: ”Urho Kekkonen ei laulanut, mutta Vieno lauloi” (HS 20.7.2008). Tässä otsikossa on mielenkiintoista, että siinä mainitaan myös Kekkonen etunimi. Syynä lienee se, että otsikon – ja oopperavisan kysymyksen – koukku liittyy juuri kahteen eri aloilla nimensä tehneeseen Kekkoseen: presidentti Urho Kekkoseen ja laulaja Vieno Kekkoseen.

Urho Kekkosta koskevista kestävästä merkityksistä on kyse otsikoissa ”Kekkonen perintö” (24.2.2008b) ja ”Kekkonen lapset kovassa maailmassa” (HS 24.2.2008a). Perinnön materiaallinen puoli sen sijaan heijastuu otsikkoon ”Kampinkadusta tuli Urho Kekkonen katu presidentin syntymäpäivänä 1980” (HS 24.8.2008). Samoin alaotsikossa, joka nostaa yksityiskohdan esiin Lahden vanhojen autojen näyttelystä: ”Kekkonen Cadillac suuren klassikonäyttelyn tähti” (HS 3.5.2008). Näissä otsikoissa ei kiinnitetä huomiota ottamalla kantaa Kekkonen elämään, vaan Kekkonen toimii houkuttimena, jolla lukija saadaan asettumaan jutun ääreen. Toimittaja, editoija tai toimitus on katsonut, että Kekkonen on jutulle hyvä täky.

Kekkonen nimeä hyödynnetään journalismissa ja juttujen otsikoinnissa silloinkin, kun Kekkonen on vain jutun sivujuonne. Kaikkein ilmeisimmin tämä näkyy muistokirjoituksissa. Maa- ja metsätalousministeriön kansliapäällikkönä uransa tehneestä Reino Urosta muistetaan nekrologin otsikossa kaksi asiaa: ”Kekkonen nimittämä kansliapäällikkö toi joutsenmerkin pakkauksiin” (HS 11.10.2013). Valmetin pääjohtajana ja ministerinä toimineen ministeri Olavi J. Mattilan muistokirjoituksessa muistutetaan, että hän oli ”(teollisuus)johtaja ja Kekkonen mies” (14.8.2013). Näin mittavan uran tehneiden miesten oman perinnön ohella muistetaan heidän yhteytensä Kekkoseen ja tämän menestykseen. Heidät ikään kuin tunnetaan tai muistetaan Kekkonen kautta. Samoin kansanedustajana ja ministerinä toimineen Matti Kekkonen muistokirjoitus on otsikoitu ”Presidentin poika valvoi Kekkonen arkistoa” (HS 6.7.2013). Tunnetun isän varjo tai perintö on läsnä kuolemassakin.

Tällainen kehystäminen muistokirjoituksissa ei ole aivan epätyypillistä. HS:n muissa 1960-lukuviittauksissa ainakin TM-liikkeen johtaja Maharishi Mahesh Yogi tulee otsikossa määritellyksi omien ansioidensa sijaan The Beatles -yhtyeen kautta: ”Beatles-guru tavoitteli maailmanrauhaa” (HS 7.2.2008). Samoin vuorineuvos Aarne J. Aarnion muistokirjoituksen yhteydessä on

julkaistu valokuva, jossa Aarnio on Kekkonen kanssa M/S Saaran kannella kesällä 1968, vaikka juttu on otsikoitu ”Vuorineuvos ihaili Mannerheimia” (HS 9.4.2013).

Joissain tapauksissa muistokirjoituksen kirjoittaja ei ole toimittaja, mutta silti jokainen julkaistu juttu on käynyt läpi journalistisen toimitusprosessin. Juttutyyppejä voi siis kutsua journalistiseksi ja otsikointia sen mukaan journalistisia käytäntöjä mukailevaksi. Perinteisesti otsikoiden tehtävä on ollut kertoa selkeästi, mitä juttu käsittelee, mutta informatiivisten otsikoiden rinnalla on 2000-luvulla alettu arvostaa yhä suoraviivaisempaa, koukuttavampaa tai iskevämpää tyyliä. Iskevyyttä on esimerkiksi kulttuurisivuilla Rosa Liksomin Kekkos-näyttelyn otsikossa: ”K – hän elää!”. Alaotsikko on taso, jossa lukijalle tarjotaan enemmän informaatiota: ”Rosa Liksom teki näyttelyn lapsuutensa Kekkosesta ja Suomesta” (HS 16.4.2013).

Tasapainottelu koukuttavuuden ja informatiivisuuden välillä näkyy muistokirjoituksissa, joiden otsikoissa mainitaan kuolleen yhteys Kekkoseseen. Näin on poliittisen uran tehneiden miesten ohella Anita Hallaman nekrologin otsikossa: ”Kekkonen sydänystävä edusti Suomea maailmalla” (HS 26.6.2008). Suhteen laatua tai syvyyttä ei otsikossa tai jutussa eritellä sydänystävä-ilmausta enempää, mutta silti Hallaman elämää hahmotellaan presidentin sivusuhteen kautta. Raija Orasen romaanin arviossa ollaan muistokirjoitusta suorasukaisempia, mikä voi kertoa osin juttutyyppeiden eroista. Suhteen laatu tulee esiin jo otsikkotasolla: ”Kekkonen sivusuhte oli suurta rakkautta” (HS 22.8.2013). Arvion kirjoittanut pitkän linjan politiikan toimittaja Unto Hämäläinen kirjoittaa, että Kekkonen ”sivusuhte oli valtiovallan erityisessä suojeluksessa”, jolloin ”[s]uuri apu tuli tiedotusvälineiltä: lehdet, radio ja televisio vaikenivat lähes täysin suhteesta”. Hämäläinen pohtii myös historian kirjoittamista ja median roolia suhteessa valtaapitäviin: ”Orasen kirjaa lukiessa olikin pakko nipistellä itseään. Ajat ovat tosiaan muuttuneet, jos vertaa Kekkonen käsittelyä esimerkiksi Matti Vanhasen käsittelyyn mediassa pääministerin avioeron jälkeen.”

Kekkonen tekijänä ja vallankäyttäjänä

HS:n otsikoista yleisimpiä ovat väitelauseet, joissa toimittaja osallistuu intentionaalisesti Urho Kekkonen historiakuvan muokkaamiseen. Näissä otsikoissa kerrotaan siitä, mitä Kekkonen teki tai miten Kekkonen lähipiirissä toimittiin. Yhden otsikon mukaan ”Kekkonen ei hännystellyt Neuvostoliittoa” (HS 19.10.2008), kun taas toisaalla ”Kekkonen halusi poistaa Viipurin nimen urheiluseuralta” (HS 11.11.2008) juuri idänsuhteiden vuoksi. Tänä päivänä tiedetään myös, että ”[s]auna oli Kekkonen salainen hiostusase” (HS 13.1.2008). Otsikossa todetaan näin siitäkkin huolimatta, että jutussa tutkija Esa Seppänen ”hillitsee myyttejä ulkopolitiikoinnista, jossa venäläisiä pehmitettiin löylyllä”.

Historia nousee harvoin sanomalehden sivuilla uutiseksi, mutta professori Kimmo Rentolan löytämät Johannes Virolaisen ja Max Jakobsonin CIA-yhteydet olivat vuonna 2013 HS:n uutinen. Tuon uutisen alaotsikko sisältää useita historiaa koskevia väitteitä: ”Urho Kekkonen yksinvaltaa vastustettiin hakemalla selkänöjää CIA:lta” (HS 14.6.2013). Ensinnäkin alaotsikko sisältää professori Rentolan väitteen Virolaisen ja Jakobsonin motiiveista. Toisekseen Kekkonen presidenttiyttä kuvataan otsikossa yksinvallaksi. Yksinvaltaa voi tarkastella itsevaltiuden sisarkäsitteenä, joka herättää mielikuvia epädemokraattisesta toiminnasta eli sellaisesta, joka sopii ehkä paremmin toisenlaisiin

valtiomuotoihin kuin suomalainen 1960-luvun presidenttivetoinen parlamentaarinen demokratia. Toimittaja olisi voinut kirjoittaa myös, että ”Urho Kekkosen valtaa vastustettiin hakemalla selkänöjää CIA:lta”, jolloin historian-tulkinta ei olisi niin kärjekäs. ”Pelkkä” vallan vastustaminen on eri asia kuin yksinvallan vastustaminen, joka voi tuntua oikeutetummalta.

Kekkosen lähipiiri tulee myös hyvin esille. Vuoden 2008 vaalirahasotkun aikainen otsikko ”Kekkosen taustajoukot olivat tehokkaita rahanruinaajia” (HS 22.5.2008) kertoo yhteyksistä elinkeinoelämään. Väite nostatti pienen historiapolitiittisen kiistan, kun historiantutkija Juhani Suomi vastasi jutussa esitettyihin väitteisiin mielipidekirjoituksella. Kirjoitus on otsikoitu ”Kekkosviittaukset menivät ohi maalin” (HS 24.5.2008). Itse kirjoituksessa näkyy, kuinka sanomalehti voi toimia julkisen, historiapolitiittisen keskustelun areenana. Juhani Suomi kirjoittaa:

Jos [professori Heikki] Paloheimo halusi puolustella nykyistä vaalirahoitustoilailua tyyliin ’niin teki Kekkonenkin’, keppihevonen oli väärin valittu. Kekkonen vastusti uransa loppuun asti puolueiden lihottamista verovaroin eli niin kutsutulla puoluetuella, joka hänen päivistään on kasvamistaan kasvanut. (Emt.)

Näin Kekkonen on enemmän kuin huomion herättäjä: historiasta ja Kekko-sesta tehdään kiharaisen vaalirahasotkun ja historiapolitiikan pelinappulaa.

Tutkimusartikkelin aineistossa korostuu presidentti Urho Kekkonen toimijana ja vallankäyttäjänä. Kekko-sesta kerrotaan esimerkiksi, että hän ”pani paperipatruunat ruotuun” (HS 14.1.2008). Lisäksi Kekkonen saa etuliitteitä, jotka rakentavat aktiivisesti HS:n kuvaa Kekko-sesta ja korostavat tämän merkitystä historiallisena toimijana. HS kuvaa muun muassa korkeakoulujärjestelmän olleen keskustalle tärkein aluepolitiikan väline 1960-luvulta lähtien: ”Maakuntakorkeakoulujen kantaisä oli presidentti Urho Kekkonen, jonka hanslankarina toimi ministeri Johannes Virolainen.” (HS 24.2.2008.) Lisäksi “[a]luepolitiikan voimamies presidentti Urho Kekkonen osallistui Enso-Gutzeitin Uimaharjun-sellutehtaan perustamisjuhlaan 1965” (HS 13.9.2008). HS:n Kekkonen on kotimainen valtiomies, presidentti Urho Kekkonen.

Historiaviittauksissa Kekkosen vallankäyttö ei ole välttämättä aggressiivista vaan myös sovinnollista. Esimerkiksi parissa viittauksessa Kekkosen arvioidaan toimineen rakentavasti suhteessa nuorisoradikalismiin ja vasemmistoon. Historiallis-yhteiskunnallisen kasvatuksen dosentti Sakari Suutarinen tarjoaa mielipidekirjoituksessaan kouludemokratiaa lääkkeeksi väkivaltaan. Samalla hän aloittaa kirjoituksensa viittauksella Kekko-seen ja 1960-lukuun:

Suomi välttyi Eurooppaa 1960- ja 1970-luvuilla koetelleelta väkivalta- ja terrori-aallolta. Miksi? Keskeisenä syynä on pidetty sitä, että osa tärkeistä poliitikoista asettui Kekkosen johdolla tukemaan vaatimuksia nuorten etujen huomioimiseksi ja demokratian lisäämiseksi. (HS 5.10.2008.)

Ylioppilaslehden historian kirjoittanut Jukka Kortti lähestyy samaa kysymystä HS:n haastattelussa sanomalla, että ”Kekkonen oli radikaaleille mestarien mestari” (HS 3.12.2013). Näille HS:ssa ääneen pääseville tutkijoille Kekkonen oli vallankäyttäjä, joka suojeli demokratiaa radikalisoitumiselta.

Vuonna 2008 HS:ssa kulttuurisivujen avustajan ja valtiotieteen tohtori Veli-Pekka Leppäsen huomion herätti vuoden 1918 sisällissodan vähäinen muistelu. Sunnuntaidebatissaan Leppänen pitää skandaalina sitä, ettei valtiolta kommentoinut 90 vuoden takaisia tapahtumia vuosipäivinä mitenkään.

Kirjoituksen lopussa hän ottaa esiin Urho Kekkosen – ikään kuin Kekkoskorttinsa pöytään lyöden: ”Koetun flopin rinnalla muistettakoon, että 6. joulukuuta 1967 presidentti Urho Kekkonen laski seppeleen myös punaisten muistopatsaalle Malmin hautausmaalla. Ja että yhdessä pääministeri Kalevi Sorsan kanssa hän oli paljastamassa Punavankimuistomerkkiä Fellmanin puistossa Lahdessa toukokuussa 1978.” (HS 30.3.2008.) Näin kirjoittaja asettaa rinnakkain pääministeri Matti Vanhasen hiljaisuuden ja arvokkaana pitämänsä Urho Kekkosen sovinnollisen toiminnan. Toimittaja käyttää historiaa hyväkseen ja esittää Kekkosen toiminnan positiivisena esimerkkinä, josta nykyisen valtionjohdon olisi syytä ottaa oppia. Kekkonen ja Vanhanen edustavat samaa aatteellista taustaa, mutta vain toinen näyttäytyy sovinnon tai sovituksen edistäjänä.

Kekkonen idän ja lännen välissä

Artikkelin tutkimusaineistossa näyttäytyy ennen kaikkea 1960- ja 1970-lukujen Urho Kekkonen, presidentti ja vallankäyttäjä. Kylmä sota ja idänsuhteet korostuvat seuraavissa aineistosta poimituissa esimerkeissä, jolloin viittausten maailma ei rajaudu vain 1960-lukuun. Historiaviittauksissa ei käsitellä myöskään vain Kekosta, sillä niissä rakennetaan laajemmin kuvaa YYA-ajan Suomesta. Meinander (2010, 134) on huomioinut, kuinka kiistely Urho Kekkosen poliittisesta perinnöstä on laajentunut yleisemmin kiistelyksi kylmän sodan aikaisesta Suomesta. HS:n itä- ja länsisuhteita koskevat Kekkos-viittaukset paljastavat, kuinka Kekkosen perintö ja Suomen kylmän sodan historia ovat edelleen kiistanalaisia ja toisiinsa sidottuja asioita, joita voidaan käyttää journalismissa myös poliittisesti.

Suomen kylmän sodan historian tulkinnanvaraisuus näkyy siinä, miten Kekkosen perintöä käsitellään edelleen 2000-luvulla. Esimerkiksi HS:n vuoden 2008 suuressa professorikyselyssä yhtenä kysymyksenä oli, ”veikö Kekkonen Suomen tarpeettoman lähelle Neuvostoliiton vaikutuspiiriä?” (HS 19.10.2008). Otsikkoon on nostettu väite: ”Kekkonen ei hännystellyt Neuvostoliittoa”. Nyansseja tähän tuovat historian professorien haastatteluista poimitut sitaatit. Kimmo Katajalan mukaan ”Kekkonen oli reaalioliitikko, jonka toiminnasta idänkaupan hyväksi koitui 1960- ja 1970-luvuilla paljon hyvinvointia”. Sen sijaan professori Jouko Vahtolan mukaan Kekkonen vei Suomen liian lähelle Neuvostoliiton vaikutuspiiriä omien ja maalaisliiton valtapyrkimysten vuoksi. Vahtola kommentoi, että ”[k]eskeistä oli se, että Kekkonen valittiin 1956 ja 1962 presidentiksi ratkaisevasti NL:n tuen turvin”. Kekkonen siis nojasi Neuvostoliiton tukeen mutta tuotti samalla Suomelle hyvinvointia.

Kekkosen idänpolitiikkaa arvioidaan HS:ssa paikoin kriittisesti. Esimerkiksi toimittaja Unto Hämäläinen tarkastelee Suomen ja Neuvostoliiton suhdetta kirjoituksessaan ”Lenin ja Suomi” (HS 6.1.2008):

Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen syksyllä 1968 Neuvostoliiton johto ryhtyi kaventamaan myös Suomen itsenäisyyttä, vaikka julkiset juhlapuheet tihkuivat rauhanomaista rinnakkaineloa ja ystävyyttä. / Presidentti Urho Kekkosen oli keksittävä keino torjua – hienovaraisesti – naapurin painostus. Niinpä Kekkonen ryhtyi puhumaan Suomen itsenäisyydestä Leninin lahjana, jota Leonid Brežnev ja muut johtajat muka ansiokkaasti vaalivat.

Valtiotieteen tohtori Alpo Rusi kirjoittaa ”Vieraskynä”-kirjoituksessaan (HS 14.8.2013), että ”Suomettumisen ydin oli poliittisessa pelissä”. Hän ajoittaa Kekkosen ja Johannes Virolaisen välirikon samoihin aikoihin:

Virolaisen välirikko Kekkosen ja KGB:n kanssa kumpusi ulkopoliitiikasta. Virolainen toivoi vuonna 1968, että Suomi olisi tuominut Tšekkoslovakian miehityksen samalla tavoin kuin muut Pohjoismaat. Näin Virolainen sai vastaansa KGB:n Helsingin verkostot.

Max Jakobsonin kuolema alkuvuodesta 2013 toi esille sekä Jakobsonin suhteet Kekkoseen että keskustelun Suomen paikasta kylmän sodan maailmassa. Laajassa muistokirjoituksessa (HS 12.3.2013) HS:n entinen päätoimittaja Janne Virkkunen kävi läpi Jakobsonin uraa muun muassa 1960-luvulla ulkoministeriössä ja New Yorkin YK-lähetystössä, jossa Jakobson jatkoi Ralph Enckellin työtä Suomen puolueettomuuspolitiikan kehittäjänä. Jakobsonin ja Kekkosen välillä Virkkunen näkee sekä yhteistyön että vastakkainasettelun piirteitä:

Max Jakobsonin kiistaton älykkyys vei hänet presidentti Urho Kekkosen lähipiiriin, vaikka herrat eivät aina olleetkaan samaa mieltä. Kekkosen kuitenkin sieti luottomiehensä erilaisia näkemyksiä, sillä hyöty oli närkästystä suurempi.

Muutama päivä myöhemmin toimittaja Unto Hämäläinen kirjoitti ”Suomen parhaasta lounaasta” (HS 17.3.2013). Tuo lounas synnytti ajatuksen Etykin huippukokouksesta, joka toteutui vuonna 1975:

Viime viikonloppuna kuollut Max Jakobson muisteli mielellään keskusteluja presidentti Urho Kekkosen kanssa. Usein hän palasi varsinkin yhteen lounaaseen, jonka Kekkosen ja Jakobson söivät huhtikuussa 1969. Kolmantena Tamminiemen pöydässä istui rouva Sylvi Kekkosen.

Kokouksessa pohdittiin, miten Suomi vastaisi Neuvostoliiton ehdotukseen Euroopan turvallisuuskonferenssin järjestämisestä. ”Lounaalla he kehittivät vastauksen, Suomi ottaisiikin aloitteen nimiinsä, mutta sen sisältö poikkeaisi Neuvostoliiton ehdotuksesta. Ja Helsinkiä tarjottaisiin kokouspaikaksi.” (Emt.) Etyk on selkeästi 1970-luvun historiaa, mutta Jakobsonin ja Kekkosten yhteisen lounaan kautta sen juuret 1960-luvulla tulevat näkyviksi. Samalla korostuu Suomen kylmän sodan aikainen tasapainottelu ja pyrkimykset länteen.

Kekkosta ja Suomen kylmän sodan historiaa koskevat tulkinnat liittyvät nykyisyydessä selviytymiseen ja siihen, millaisina tulevaisuuden mahdollisuudet nähdään (ks. esim. Hyrkkänen 2011, 266; Tosh 2008, 44). Muun muassa Carr (1963, 130) kuvaa historian prosessimaisuutta keskusteluksi menneisyyden tapahtumien ja tulevaisuuden päämäärien välillä. Suomen kylmän sodan politiikkaa koskevat tulkinnat määrittävät osaltaan sitä, millaisina Suomen 2000-luvun kansainväliset suhteet hahmotetaan. Esimerkiksi toimittaja Kari Huhta arvioi koko sotien jälkeisen Suomen historiaa idän ja lännen välissä kirjoittaessaan Olof Palmén lännenpolitiikasta ja verratessaan sitä Urho Kekkosen toimintaan Vietnamin sodan aikoihin (HS 8.9.2013):

Suomessa 1960-luku sujui erilaisissa merkeissä [kuin Ruotsissa]. Presidentti Urho Kekkosen jyräsi läpi luottamuspolitiikkansa Neuvostoliiton kanssa. Siinä ohessa hän tuli vahvistaneeksi Vietnamin sodan vastaisessa liikehdinnässä neuvostomyönteistä ja syvästi Yhdysvaltain vastaista haaraa. / Niissä oloissa Suomessa ei tiedostettu juuri lainkaan Yhdysvaltain merkitystä Suomen liikkumatilalle Euroopassa, eikä sitä ymmärretty kovin hyvin myöhemminkään.

1960-luvun ja laajemmin kylmän sodan Suomea käsittelevissä historiaviittauksissa paljastuu myös monen Kekkonen tai moneen taipuneen Suomen näkökulma. Ainakin jos ajatellaan, että Kekkonen ei vallankäyttäjänä pelannut ainoastaan itään päin. Etykiin liittyen toimittaja Kari Huhta korostaa, kuinka Kekkostä ajoi länsisuhteiden vahvistaminen (HS 3.12.2008):

Presidentti Urho Kekkosella oli selvä tavoite, kun Suomi ryhtyi ajamaan Euroopan ja Pohjois-Amerikan yhteistä turvallisuuskokousta 1960-luvun lopussa. Kekkoselle oli tärkeää vahvistaa Suomen asemaa Neuvostoliiton puolueettomana naapurina. Prosessiin osallistuneiden diplomaattien mukaan loppuasiakirjan sisältö kiinnosti Kekkostä vain välillisesti.

Tämäkin Kari Huhdan kirjoitus liittyy suoraan julkaisuhetkeen, sillä analyysissään hän tarkastelee Venäjän tuoretta ehdotusta (emt.):

Tällä kertaa Neuvostoliiton perillisvaltio Venäjä ehdottaa Helsingissä uutta turvallisuussopimusta. Moskovan perustelut ovat hyvin samanlaisia kuin ne olivat 1950- ja 1960-luvuilla. Olemassa olevat turvallisuusjärjestelyt eivät toimi, ja tilalle tarvitaan sopimus. Viimeksi Venäjä halusi vahvistaa Venäjän rajat. Tällä kertaa se haluaa pysäyttää lännen etenemisen lähialueellaan.

Näyttää siltä, että monipuolisen historiakuva-an ansiosta Urho Kekkonen ja kylmän sodan Suomi taipuvat sanomalehden sivuilla erilaisiin asentoihin – riippuen ajankohtaisista tapahtumista, toimittajan tarpeista tai argumentin suunnasta. Kekkonen elämä ja perintö ovat alttiita historiankäytölle. Toimittajat eivät ole sidottuja mihinkään tiettyihin näkemyksiin, joten sama toimittaja voi jopa poimia historiasta hieman erilaisia painotuksia eri juttuihinsa. Kekkosella on tunnustettu asema suomalaisessa historiakulttuurissa, mutta samaan aikaan Kekkoseen liitetään jopa toisilleen vastakkaisia merkityksiä. Kekkonen symboloi Suomea kylmän sodan keskellä, mutta Kekkonen nimi ei tarjoa yhtä ainoaa, paikalleen sementoitua lukutapaa. Kekkonen historia on elävää historiaa, jota voi ulkopoliitikassa käyttää sekä länsi- että itä-orientaatiota korostavan argumentaation tukena.

Sanomalehden Kekkos-viittaukset historiakulttuurin ilmentäjänä

Sanomalehti osallistuu historiaviittauksillaan kulttuurissa tärkeäksi mielletyn historian määrittelemiseen. Noista viittauksista rakentuu esimerkiksi sanomalehden luoma Urho Kekkonen historiakuva, joka on nykyhetkessä syntyvä kokonaiskäsitys merkityksellisiksi katsotuista tapahtumista ja ilmiöistä. *Helsingin Sanomien* historiaviittauksissa näkyy Urho Kekkonen perinnön moninaisuus. Historiallisena toimijana, symbolina tai viittauspisteenä Kekkonen ei typisty yhteen tai kahteen merkitykseen vaan sopii erilaisiin yhteyksiin – kylmän sodan Suomesta puhuttaessa jopa samankaltaisiin yhteyksiin erilaisiin painotuksiin. Jos suomalaisessa historiakulttuurissa on monta Kekkostä, niin myös HS:n rakentama kuva Kekkosesta on elävä.

Kun artikkelin huomio on ainoastaan 1960-lukuviittauksia sisältävissä jutuissa, kuva Urho Kekkosesta rakentuu etenkin presidenttiyden ympärille. Kekkonen on ennen kaikkea vallankäyttäjät. Kekkoseen liitetään määreitä, jotka korostavat hänen merkitystään Suomen historiassa. Kekkonen on ”maakunta-korkeakoulujen kantaisä” ja ”aluepolitiikan voimamies”, jonka kautta muiden

merkkihenkilöiden elämänkulut edelleen määrittävät ja jonka ”yksinvaltaa” vastustettiin. Valta tulee esiin myös teon sanoissa: ”Urho Kekkonen lähes pakotti Suomen Pankin pääjohtajana juuri aloittaneen [Mauno] Koiviston takaisin politiikkaan” (HS 25.11.2013). HS:ssa Kekkonen ei niinkään hiihdä tai kalasta vaan ”pakottaa” ja ”paneeruu”.

HS:n Kekkos-viittausten moninaisuus on kuitenkin rajallista. Se heijastelee ainoastaan presidenttiyttä ja kylmän sodan Suomea, ei niinkään Kekkonen muita elämänvaiheita. Historiakuvaa ei määritä ainoastaan se, mitä se sisältää, vaan myös se, mitä siitä puuttuu (ks. Kalela 2000, 24–26). 1960-lukuviittauksia sisältäviin juttuihin, joissa mainitaan Kekkonen, ei yllä sen enempää nuori Kekkonen kuin pääministeri Kekkonenkaan. Sen sijaan HS:n 1960-lukuviittauksista rakentuvassa Urho Kekkonen historiakuvassa korostuu Kekkonen presidenttikausi etenkin 1960- ja 70-lukujen näkökulmasta.

Kekkoseseen liitetyt merkitykset ja Kekkonen elämäntyötä koskevat arviot ulottuvat 1960-luvulta aina Etyk-kokouksen aikaan 1970-luvun puoliväliin. Kyse on kylmän sodan Kekkosesta, Suomen itä- ja länsisuhteesta ja Suomen modernisaatiosta. Historiaviittauksissa arvioidaan Kekkonen toimintaa ja perintöä, mutta Kekkonen kautta pohditaan myös Suomen paikkaa historiassa. Siinä missä Kekkonen on suomalaisen yhteiskunnan murrosajan vahva – paikoin vastuullinen – toimija, riippuu Kekkonen toiminnan arviointi idän ja lännen välissä kontekstista, kirjoittajasta ja arvion esittäjästä.

Presidenttiajan korostuminen johtuu yhtäältä aineistorajauksesta mutta toisaalta myös siitä, millainen Kekkonen resonoi suomalaisessa lukijakunnassa ja millaisella Kekkosella on merkitystä suomalaisessa historiakulttuurissa. Mielenkiintoista on, kuinka aineistosta rakentuva kuva Kekkosesta sopii yhteen Torstin (2012, 66–67) ”Kekkonen, 1960-luvun ja kuulentojen sukupolven” kanssa. Torsti hahmottaa vuosina 1945–1958 syntyneen sukupolven keskeiseksi määrittäjäksi Kekkonen, Kekkonen ajan ja kylmän sodan. 1960-lukuviittauksiin rajaaminen korostaa tulkintojen yhdenmukaisuutta mutta ei selitä sitä kokonaan. Yhden sukupolven historiakäsitysten heijastuminen aineistoon voi johtua siitä, että yhä työskentelevässä toimittajakunnassa ja *Helsingin Sanomien* toimittajissa on edelleen tämän sukupolven edustajia. Näin esimerkiksi Kekkos-viittauksia hyödyntäneiden Kari Huhdan ja Unto Hämäläisen Kekkosesta koskevat kokemukset saattavat korostua HS:n Kekkosesta muodostuvassa historiakuvassa historiapoliittiseen keskusteluun osallistuvien aikalaiden ja Kekkonen perintöä arvioivien tutkijoiden tekemien tulkintojen ohella.

Historiaa ja sitä koskevia väitteitä ja tulkintoja on pitkään käytetty politiikan välineenä. Samoin tulkinnat Kekkosesta ovat poliittisia, kun ne perustuvat Kekkonen perinnön julkiseen määrittelyyn tai Kekkonen perinnön hyödyntämiseen oman argumentaation tukena. HS:ssa Kekkonen on menneisyyden vallankäyttäjä, jonka elämäntyö taipuu tarvittaessa nykyisyyden vallankäytön välineeksi. Faberin (1976) jaottelun mukaan Kekkonen elämästä voi sanomalehtijutuissa poimia yksittäisiä positiivisia tai negatiivisia esimerkkejä ja moraalisia opetuksia sekä käyttää niitä tai niistä nousevia arvoja ja merkityksiä symbolisesti hyväksi. Journalistiset tekstit sisältävät arvovalintoja, vaikka ne näyttäisivät luonteeltaan dokumentaarisilta tai objektiivisilta. Kyse on menneisyydenhallinnasta, johon liittyy potentiaalisesti sekä väärinkäyttö että valmistautuminen ja varautuminen erilaisiin mahdollisiin tulevaisuuksiin (ks. esim. Hakkarainen 2016, 38–39). Historian arkipäiväisessä journalistisessä käytössä kyse voi olla siitäkin, että toimittaja tulkitsee historiaa tehdäkseen nykyajan tapahtumia ymmärrettäväksi.

Helsingin Sanomat toimii Kekkos-viittauksillaan sekä suomalaisen historia-kulttuurin ilmentäjänä että sen muokkaajana. Samalla se toimii historiapolitiikan foorumina ja sen aktiivisena toimijana. 1960- ja 1970-lukujen presidentti Kekkonen voi olla journalistisessa tekstissä huomion herättäjä mutta myös kiistan kohde, mistä johtuen on huomioitava viittausten poliittinen ulottuvuus. Toimittajat, mielipidekirjoittajat ja kolumnistit voivat poimia haluamansa Kekkosen etenkin keskusteluun Suomesta idän ja lännen välissä. Tuo keskustelu ei ole ainoastaan ”Kekkosin sukupolven” käymää, sillä Suomen paikka maailmassa on jatkuva debatin aihe. Kylmä sota ja Kekkonen tulevat nousemaan esiin jatkossakin, joten mielenkiintoista tulee olemaan, kuinka ajallinen etäisyys vaikuttaa historiakuvaan ja sen elävyyteen eli siihen, mikä Kekkonen pysyy pinnalla ja kestää parhaiten aikaa.

Toistaiseksi Kekkosin historiakuva tai kylmän sodan politiikka ei ole taipunut yhteen, yhtenäiseen kertomukseen tai tulkintaan, mikä tekee Kekkosesta journalistisesti houkuttelevan viittauskohteen. Painottamalla yhtä puolta voi rajata nykyisyyden tulkintoja yhteen suuntaan, mutta painottamalla jotain toista puolta tulkinnat ohjautuvat toisaalle. HS:n historiaviittausten perusteella voi tulkita, että Kekkosin elämän erilaiset – paikoin ristiriitaiset – elementit pikemminkin vahvistavat kuin heikentävät Kekkosin asemaa suomalaisessa historiakulttuurissa. Journalismin ja ajan kulumisen on tulkittu typistävän historiaa koskevia tulkintoja sekä hiovan tarinoista pois yksityiskohtia ja nyansseja (ks. esim. Lindgren 2012; Kitch 2007; Kitch 1999), mutta ainakaan vielä Urho Kekkoselle ei ole näin päässyt käymään.

Tutkimusaineisto

Helsingin Sanomat 2.1.–31.12.2008.

Helsingin Sanomat 2.1.–31.12.2013.

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sirkka (2000) ”Historiakulttuuri yhteisön muistin rakentajana”. *Historiallinen aikakauskirja* 4/2000.

Carr, E. H. (1963 [1961]) *Mitä historia on?* Helsinki: Otava.

Clerc, Louis (2012) ”Tiedotusvälineet ulkopoliittikan historian lähteinä. Esimerkkejä Ranskan historiasta vuosina 1900–1970”. Teoksessa Erkka Railo & Paavo Oinonen (toim.). *Media historiassa*. Historia mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry.

Edy, Jill A. (1999) ”Journalistic Uses of Collective Memory”. *Journal of Communication* 49: 2, 71–85.

Faber, Karl-Georg (1978) ”The Use of History in Political Debate”. *History and Theory* 17: 4, 36–37.

Fulbrook, Mary (2002) *Historical Theory*. Lontoo: Routledge.

Hakkarainen, Petri (2016) ”Ajattelua ajoissa”. Teoksessa Antti Blåfield (toim.). *Historian käyttö ja väärinkäyttö*. Helsinki: Siltala.

Hemánus, Pertti (1990) *Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hentilä, Seppo (2001) ”Historiapoliittikka – Holocaust ja historian julkinen käyttö”. Teoksessa Jorma Kalela & Ilari Lindroos (toim.). *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: SKS.

Herkman, Juha (2005) *Kaupallisen median ja iltapäivälehtien avoliitto. Median markkinoituminen ja televisioituminen*. Tampere: Vastapaino.

Hyrkkänen, Markku (2011) ”Historiallinen ajattelu itseymmärryksen välineenä”. *Historiallinen Aikakauskirja* 109:3, 254–266.

Kalela, Jorma (2000) *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

- Kalela, Jorma (2001) "Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia". Teoksessa Jorma Kalela & Ilari Lindroos. *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: SKS.
- Kitch, Carolyn (1999) "Twentieth-century Tales: Newsmagazines and American Memory". *Journalism & Communication Monographs* 1:2, 119–55.
- Kitch, Carolyn (2006) "'Useful Memory' in Time Inc. Magazines. Summary Journalism and the Popular Construction of History". *Journalism Studies* 7:1, 94–110.
- Kitch, Carolyn (2007) "Selling the 'Authentic Past': The New York Times and the Branding of History". *Westminster Papers in Communication and Culture* 4:4, 24–41.
- Koivunen, Anu (2003) *Performative Histories, Foundational Fictions. Gender and Sexuality in Niska-vuori Films*. Studia Fennica Historica 7. Helsinki: SKS.
- Koselleck, Reinhart (2004 [1979]). *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.
- Koskinen, Heikki J. (2014) "Valokuva, muisti ja ontologia". Teoksessa Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo & Jaana Virta (toim.). *Muisti*. Tampere: Tampere University Press. Acta Philosophica Tamperensis vol. 6.
- Kurvinen, Heidi (2011) "Sukupuolikuvaus liikkeessä – Toimittajuuden ja sukupuolen sidokset tv-sarjassa *Uutishuone*". *Lähikuva* 24:2, 7–23.
- Kuusi, Hanna (2008) "Lankeemuksesta arkisiin irtiottoihin: Naisten humala valkokankaalla 1950- ja 1960-luvulla". *Lähikuva* 21:4, 40–55.
- Lehtisalo, Anneli (2011a) "Memory Studies – kohti tutkimusalueen vakiintumista". *Lähikuva* 24:2, 53–60.
- Lehtisalo, Anneli (2011b) *Kuin elävinä edessämme. Suomalaiset elämäkertaelokuvat populaarina historiakulttuurina 1937–1955*. Helsinki: SKS.
- Lindgren, Mikko (2012) *Kertomus Suomesta – Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa esitetty historia itsenäisyyspäivinä 1967–2007*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- MacMillan, Margaret (2010 [2009]) *The Uses and Abuses of History*. Croydon: Profile Books.
- Meinander, Henrik (2010) *Kekkografia*. Helsinki: Siltala.
- Miettunen, Katja-Maria (2009) *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Saarijärvi: SKS Bibliotheca Historica 126.
- Nyysönen, Heino (1999) *The Presence of the Past in the Politics*. Jyväskylä: SoPhi.
- Orwell, George (2008 [1949]) *Nineteen Eighty-Four*. Englanti: Penguin Books.
- Pajala, Mari (2006) *Erot järjestykseen! Eurovision laulukilpailu, kansallisuus ja televisiohistoria*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen tutkimuksia 88. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pajala, Mari (2012) "Televisio kulttuurisen muistin median. Miten itsenäisyyspäivä alkoi merkitä sotamuistelua?" Teoksessa Erkkä Railo & Paavo Oinonen (toim.). *Media historiassa*. Historia Mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 127–150.
- Pietilä, Veikko (1973) *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudeamus.
- Reunanen, Esa (2013) "Varovasti tabloidimaisemmaksi". Teoksessa Esa Reunanen (toim.). *Pienempään kuosiin. Helsingin Sanomien ja Satakunnan Kansan tabloidi-uudistus sisällön, tekijöiden, lukijoiden ja ilmoittajien näkökulmasta*. Tampere: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET.
- Sturken, Marita (1997) *Tangled Memories. The Vietnam War, The AIDS Epidemic, and the Politics of Remembering*. Berkeley: University of California Press.
- Torsti, Pilvi (2012) *Suomalaiset ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tosh, John (2008) *Why History Matters*. Kiina: Palgrave Macmillan.
- Töyry, Maija (2005) *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Viestinnän julkaisuja 10. Saarijärvi: Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- Watt, Donald Cameron (1991) "Mitä oman ajan historia on?" Teoksessa Seppo Hentilä & Timo Turja (toim.) *Poliittinen historia, Suomi ja muut*. Oulu: Oulun kirjateollisuus.
- Zelizer, Barbie (2008) "Why Memory's Work on Journalism Does Not Reflect Journalism's Work on Memory". *Memory Studies* 1:1, 79–87.